

"Studio" i "Plavi vjesnik" - pogled na istraživanja prodora i utjecaja zapadne popularne kulture u Hrvatsku (1963.-1965.)

Ivan Dukić

Autor na temelju analize "Studija" i "Plavog vjesnika" pokušava odrediti kako je šezdesetih godina zapadna popularna kultura utjecala na hrvatsku kulturu posredstvom rock glazbe, mode i televizije.

Prošlo je više od trideset godina otkako su četvorica anonimnih mladića iz Liverpoola: John, Paul, George i Ringo, okupljeni pod zajedničkim imenom "The Beatles", 1962. godine snimili prvu ploču "Love Me Do" i njome naglavce okrenuli cijeli svijet.¹ Ova rock skupina obavila je do tada neviđen utjecaj na mlade, određivši im izgled, ponašanje i ono što nazivamo "životnom filozofijom", dočim su naišli na otpor u konzervativnim krugovima.² "The Beatles", kao i njihovi najveći konkurenti "The Rolling Stones", spadaju u prave predstavnike popularne kulture.³

Jane i Michael Stern, autori prve američke enciklopedije pop kulture zapisali su: "Nekoć na periferiji bitnoga, pop-kultura postala je zvukom svakodnevice. To je ni manje ni više nego glavni odraz američke kulture. Bilo da nas rastuži ili razveseli, bilo da je smatramo izrazito vulgarnim ili autentičnim izrazom robusne demokracije, pop-kulturu ne možemo ignorirati."⁴ Pop kultura bila bi ono svakodnevno što izražava vrijeme u kojem živimo, inovacija koja pomalo prisiljava da promijenimo navike, izgled ili ponašanje.

TV-serijali (Peyton-Place, Dr. Kildare, Dallas i Dynasty), rock glazba (pjevača poput Presleya, Michael Jacksona ili skupina kao što su bili Beatlesi, Rolling Stonesi, U2 ili Nirvana), moderni plesovi (twist, madison, lambada i dr.), žvakaće gume, omiljeni napici (Coca Cola i dr.), mini suknje i baseball kape... sve su to obilježja različitih vremena i generacija.⁵

Sredinom šezdesetih godina zapadni se utjecaji šire i na hrvatski prostor, najizrazitije upravo na području popularne kulture, ponajvećma glazbe.

Što se gledalo i slušalo u Hrvatskoj 1963.-65., te kako su se i na koje načine mladi tada zabavljali, najbolje možemo vidjeti iz revije "Studio - tjednik za televiziju, muziku, film, radio i kazalište" koja je počela izlaziti 1964.

1 vidi: H. Davies, *The Beatles, The Authorized Biography*, London 1969 i *The Guinness Who's Who of Sixties Music*, London 1992

2 Tim Riley je u svojoj knjizi "Tell Me Why" o Beatlesima zapisao: "Oni nisu odgovorni za sve, ali gotovo sve što je uslijedilo bilo bi nezamislivo bez njih." (J. & M. Stern's *Encyclopedia of Pop Culture*, New York 1992, p. 43.)

3 *The Beatles*, p. 43.-49.; *Rolling Stones*, p. 422.-426. (Jane & Michael Stern's *Encyclopedia of Pop Culture*, New York 1992)

4 Jane & Michael Stern: *Encyclopedia of Pop Culture*, New York 1992, xi.)

5 *Pop Culture*, xi-xiii.

godine⁶. Za ranije razdoblje (1963.-64.), možemo se poslužiti "Plavim Vjesnikom".

1. Zapadni (britanski i anglo-američki) vokalno-instrumentalni sastavi i njihov odraz u hrvatskom tisku

Naziv "električari" označavao je skupinu inozemnih (a potom i domaćih) glazbenika s pretežito električnim instrumentima i nema ga u stranoj terminologiji (svojestven je isključivo našim prostorima). Klasična postava vokalno-instrumentalnog sastava bila je četvorka: električne solo, ritam i bas gitara, te bubnjevi, sa ili bez dodatnih pjevača.

Svaki novitet obično nailazi na otpor kritike, usprkos prihvaćanju javnosti, pa je tako bilo i s "liverpulske čupavcima" - "Beatlesima". Hrvatski tisak u početku ih je potpuno ignorirao, zatim kudio ili ismijavao⁷, da bi ih na kraju, pod pritiskom čitateljstva, barem - "podnosio".

Tako je tjednik "Studio" krajem travnja i u prvoj polovici svibnja 1964. objavljivao feljton o "Beatlesima" u tri nastavka, pod naslovom "Četvorka 'Beatles' - tema dana". Autor članka Antun Vrdoljak, ujedno i član redakcije "Studija", dao je kratak pregled uspona najpopularnije engleske rock grupe, na koju gleda kroz socijalističku prizmu kao novu ludost trulog zapada.

U prvom članku naslovljenom "Neošišani skakavci" s podnaslovom "Sjaj i bijeda jednog uspjeha"⁸, Vrdoljak prenosi napise iz drugih konzervativnih svjetskih novina gdje o fenomenu "Beatlesa" govore sociolozi, antropolozi, psiholozi i etičari. Tako kaže da "antropolozi otkrivaju da ritmovi plesova iz džungle utječu na ritam suvremenih plesova. Svaki čovjek osjeća taj ritam - ako ne u srcu, a ono u nogama, jer ritam pripada instinktu. Nekada su ti ritmovi bili zapravo molitve za dobar lov, za kišu, za plodnost, a danas odjekuju u mnogima kao ostatak davno prošlih vremena. Neodoljivo se nameće usporedba 'Beatlesa', pred kojim urla masa od nekoliko tisuća tinejdžera, s plemenskim vraćem čije riječi razdražuju pripadnike plemena." Nadalje, Vrdoljak podsjeća na vrijeme kad je svijetom "harala" tarantela - "pučki ples talijanskog sela iz 16. i 17. st. odjednom je stao dovoditi ljude do potpunog ludila. Tarantela je u stvari i nastala kao lijek za ludilo: divljački oblici plesa, skakanje i urlanje pomagali su da se smanje duševne napetosti." Ovome u prilog Vrdoljak navodi i izvještaj britanske policije koja tvrdi da otkad su se pojavili "Beatlesi" i njihovi imitatori u Liverpoolu se osjetno smanjio kriminal među maloljetnicima, jer se ovi sad izživljavaju u urlanju, pjevanju, lupanju nogama, a materijalne štete se očituju samo u broju porazbijanih stolaca.⁹ Vrdoljak obavještava čitateljstvo da se upravo snima biografski film o "Beatlesima", međutim "tko zna kad će se istinita priča moći potpuno da razabere i razdvoji od one koju stvara publicitet!" Zato navodi ono što se o "Beatlesima" pouzdano zna: "Zovu se Paul McCartney, George Harrison, John Lennon i Ringo Starr... U životnoj su dobi između 21. i 23. godine. Paul, George i John su drugovi iz školskih klupa", od kojih su se "donekle razlikovali po tome što su voljeli pjevati uz gitare, malo više po svojim crnim kožnatim trenerkama¹⁰ a najviše po neurednim frizurama. Oni koji ih se sjećaju iz tog doba (godine 1955.) tvrde da ta trojka nije obožavala vodu i sapun. Do-

6 Prvi broj "Studija" izašao je 3. travnja 1964. Glavni urednik bio je Đorđe Zelmanović, a uredništvo su sačinjavali Maja Benović, Vjeko Dobrinčić, Ivan Kreutz, Antun Smrekar i Antun Vrdoljak (op. au.)

7 Humorist M. Trišler je napisao da ga neće nimalo čuditi ako sazna da su "Beatlesi" negdje "priradili koncert i odrekli se honorara u korist zimske prehrane mentalno zaostalih ptica." (Studio, br. 3., 17.-24.IV. 1964., str. 11.) Na "Enciklopediji 13. strane" pod natuknicom "Bitlsi" piše: "Kvartet koji podiže buku kao da se sastoji od najmanje 4 kvarteta čovjekolikih majmuna." (Studio, br. 7., 15.-21.V. 1964., str. 13.)

8 A. Vrdoljak: "Neošišani skakavci", Studio, br. 4., 24. 4. - 1. 5. 1964., str. 14.

9 A. Vrdoljak, isto.

10 Vrdoljak vjerojatno misli na kožne jakne i hlače. (op. I.D.)

bili su nadimak 'pećinski ljudi', ali se njima taj nadimak nije osobito sviđao. (...) Put do vrhunca 'show-businessa' nije bio lak. (...) Prvi su angažman dobili u jednoj liverpulskej krčmi. Kao bubnjar s njima je tada nastupao sin vlasnice lokala, kojega su kasnije zamijenili današnjim članom četvorke Ringom Starrrom. Prvi veći uspjeh postigli su u jednoj krčmi Hamburga. Publiku ovog drugog lučkog grada njihova ekstravagancija (čitaj: neurednost) i svirka zanimali su toliko da je firma 'Polydor' snimila jednu ploču s njihovim pjesmama. Uspjeh je bio tako golem da ih je Brajan Epstein, direktor jedne muzičke kuće, jednostavno 'posvojio', okupao ih i podšišao, pa sklopio s njima ugovor da se brine o njihovim angažmanima uz 25 % od njihovog prihoda." Vrdoljak završava članak u svojem patetičnom stilu, tvrdnjom kako je njihovom uspjehu žrtvovano dvoje ljudi: "to su sin njihove prve poslodavke dječak koji će zauvijek ostati anonim, i tiha plavuša Cynthia Lennon, Johnova žena". Beščutnog "Epsteina savjest zacijelo zbog toga ne muči. Poslovi koje je poduzeo donijeli su mu do pred neki dan 560 mil. dinara."¹¹

U drugom nastavku feljtona¹², Vrdoljak se bavi fenomenom "beetlemanije" i njihovom zaradom. U ovom članku Vrdoljak prenosi i jednu kritiku iz "Newsweeka": "Sa estetskog stajališta 'Beatles' su prava mora. Gledano muzički, to je očaj: njihove gitare i bubnjevi izvode upravo zastrašujuće nemilosrdan zvuk bez ikakva sekundarnog ritma, bez ikakve harmonije i melodije. Riječi njihovih pjesama, protkane divljačkim urlicima, pravi su pakao... (...) Ali 'Beatles' su ipak nešto više od kvarteta lake muzike. Oni su neka vrst proroka koji mladima govore o zabavi i zadovoljstvu." Vrdoljak donosi i mišljenje sociologa koji kažu da je to "moralni vakuum starijih u kojem se događaju čudesni izgredi omladine sa Zapada".¹³ Osim toga, u ovom dijelu feljtona saznajemo da je direktor jedne naše tvornice gramofonskih ploča morao ovih dana zbog 'Beatlesa' podnijeti ostavku. Naime, prije godinu i pol dana (dakle, na samom početku karijere "Beatlesa", op. I.D.) ponuđena mu je uz vrlo povoljne uvjete licenca za njihove ploče, no on ju je odbio.¹⁴ Naime, u Zagrebu se jedna LP ploča "Beatlesa" prodaje "ispod ruke" po 10.000 dinara. "Iza bezazlenih, pomalo luckastih vanjšina (...) krije se pomalo tragična lucidnost rano ostarjelih dječaka, koji su shvatili sav sjaj i bijedu svoga položaja, i jedna razgranata industrija što vješto iskorištava fenomen idolatrije generacije neodraslih i snobizam odraslih koji ne žele 'zaostati' za tobožnjim ritmom vremena." Zatim slijedi detaljna analiza njihove zarade od ploča i nastupa u kojoj Vrdoljak zaključuje da "promet što su ga 'neoshišani' ostvarili u posljednje dvije godine procjenjuje se na 2 mlrd. i 200 mil. dinara!", uz ogradu da "još nisu procijenjeni prihodi koji im pritječu od prava prodanih firmama da pod njihovim imenom prodaju oko 150 različitih artikala, među kojima nalazimo čak i beatles-tapete."

U zadnjem nastavku feljtona¹⁵, Vrdoljak se nastavio baviti zaradom Beatlesa i predvidio im skori slom¹⁶. Novac se topi: četvrtinu im uzima Epstein, četvrtinu britansko ministarstvo financija, tako da četvorka dijeli polovicu prvotne svote, od koje još moraju dosta odvojiti za golemi aparat koji se brine za poštu, reklamu, gostovanja i organizaciju nastupa. Vrdoljak ne propušta biti poučan za našu mladež, pa kaže: "Slava tamni ali i udara repom. U trenutku kad njihovi drugovi iz školskih klupa budu završavali studije i kad se budu spremali da počnu život, 4 dječaka skinut će perike sa svojih glava pozdravljajući tako starost i besmislenost života koja ih je tako rano pohodila: samo korak iza slave",

11 A. Vrdoljak, isto.

12 A. Vrdoljak: "Ritual slava i zarade", "Studio", br. 5., 1.-7.V. 1964., str. 14.-15.

13 Ovo se uklapa u socijalističku teoriju o "trulom kapitalističkom Zapadu".

14 Najjerojatnije se radi o direktoru "Diskosa" B. Todoroviću. ("OHO", Studio, br. 3. 17.-24.IV. 1964.)

15 A. Vrdoljak: "Dobar dan tugo!", Studio, br. 6. 8. - 14. V. 1964., str. 17.

16 Vrdoljak "Beatlese" naziva kometama, jer po njemu oni nisu zvijezde.

a "ruke idolopoklonika (će se) okrenuti na pozdrav novim meteorima". Završavajući feljton o "Beatlesima", koji je (uglavnom radi njihovih fotografija) sigurno povećao nakladu "Studija", Vrdoljak zaključuje: "Pišući kraj jedne drame, prepuštamo sociolozima i etičarima režiju sudbine novih lica koja izviru iz moralnog vakuuma gdje su ljudske vrijednosti i trud izgubili pravi smisao."

Nakon ovog feljtona, uslijedila je serija kratkih, senzacionalističkih vijesti o popularnosti "Beatlesima". U rubrici "Eho" je objavljeno da "Beatlesi" gube na popularnosti i to zbog toga jer su im tekstovi pjesama neazumljivi. (Komentar izvjestitelja je glasio: "Stvarno je teško urlikati razgovjetno!"¹⁷) Pad popularnosti "Beatlesa" "Studio" je potvrdio i u napisu pod naslovom "Beatlese kamenjem"¹⁸. Naime, sve se češće javljaju konkurenti, koji svojim nastupima "potamnjuju slavu čupavaca iz Liverpoola", dok prodaja njihovih ploča opada!¹⁹ U Italiji je otkazana turneja ("Beatlesi" su tražili 10 milijuna lira za svaki dan turneje!), a nakon tog skandala pala je prodaja ploča za 27 % (!).²⁰ U slijedećem broju objavljena je vijest iz "Večernjeg lista" da su se "Beatlesi" za vrijeme turneje po Australiji ošišali, pa novinara "Studija" zanima da li će u tom listu pisati i ako se slučajno ošiša Arsen Dedić.²¹

U jednom povećem članku²², "Studio" prati propagandni rat između "Beatlesa" i "Rolling Stonesa". "Tvrdi se da je dio te njihove propagande i jedno proročanstvo što je objavljeno u SAD koje kaže da će uskoro 3 od 4 "Beatlesa" poginuti a jedan će ostati bogalj."²³

U rubrici "Informacije-događaji" već na drugoj stranici "Studija" pod naslovom "SAD: Beatlesi tuženi"²⁴ saznajemo da je jedna američka tvornica maramica tužila 'Beatlese' zbog kršenja ugovora i zatražila odštetu od 2 mil. dolara, jer su unatoč ekskluzivnom ugovoru o proizvodnji maramica sa svojim slikama, dopustili isto drugoj tvornici. U rubrici "OHO!"²⁵, nalazimo nekoliko odlomaka iz pisama koje primaju "Beatlesi", premda su, kako piše, "Beatlesi svakim danom sve manje popularni". Tako su čitatelji "Studija" mogli pročitati pismo tipa: "Dragi Paul, imam 8 godina. Strašan si. Vidjela sam te na koncertu u Sullivanu. Moja majka rado bi znala što ti zapravo radiš u Americi?" Ili: "Moj dragi John, moje će pismo biti sasvim kratko, jer su mi oči pune suza. Nikoga drugoga neću ljubiti niti se s njim vjenčati. Moje ruke neće nikoga drugoga grliti, jer si ti u mojim očima grčki bog. Ti si za mene deveto svjetsko čudo!" Kako bi ostavio što dublji dojam, "Studio" kao zadnje pismo objavljuje ono koje se tiče kraljevske obitelji: "Dragi Beatlesi, čula sam da ste pjevali pred kraljicom majkom. Da li je lako zadržala svoje kraljevsko dostojanstvo?"

"Studio" piše o svađi među "Beatlesima".²⁶ Premda je njihov menadžer to demantirao, priznao je da će se program "Beatlesa" u 1965. izmijeniti, odnosno da "Beatlesi" više neće koncertirati, nego samo snimati ploče.

U srpnju 1965. na Zagrebačkim ljetnim večerima gostovao je engleski sastav "The Rocking Vickers". Premda se radilo o jednoj gotovo nepoznatoj grupi iz okolice Blackpoola, zagrebačka publika oduševljeno ju je prihvatila. Ali, ne i kritika. Iz jetkog, ironičnog, izvođačima nesklonog komentara²⁷ kojeg autor nije potpisao, doznaje se da je sastav imao tri nastupa na Šalati te da je demonstrirao "bogat repertoar auditivno-vizuelnih sredstava za izazivanje masovne

17 "Eho!", Studio, br. 8., 22.-28.V., str. 8.

18 Autor teksta aludira na naziv "The Rolling Stones" ("Kotrljajuće kamenje") (op. I.D.)

19 "Beatlese kamenjem", "Studio", br. 17., 24.-30.VII. 1964., str. 20.

20 "EHO...", "Studio", br. 12., 19.-25.VII. 1964., str. 8.

21 "OHO!", "Studio", br. 13., 26.VI.-2.VII. 1964., str. 9.

22 "Rat čupavaca", "Studio", br. 24., 11.-17.IX. 1964., str. 21.

23 U stvari, poginut će samo jedan od Beatlesa. Njega će na ulici New Yorka usmrtili hicima iz pištolja anonimni psihopat Mark Chapman.

24 "Studio", br. 22., 28.VIII.-3.IX. 1964., str. 2.

25 "Studio", br. 28., 9.-14.X. 1964., str. 13.

26 "Studio", br. 35., 4.-10.XII. 1964., str. 6.

27 "Monkey business", "Studio", br. 67., 17.-23.VII. 1965., str. 2.

histerije teenagera". Autor članka potrudio se prepričati cijeli njihov nastup²⁸, ali činjenica da je članak popraćen brojnim fotografijama i objavljen već na drugoj stranici tog broja "Studija", ukazuje na veliku važnost gostovanja. Ovo potvrđuju i brojna pisma čitatelja redakciji "Studija".

"Studio" je iz Londona dobio ekskluzivan razgovor s "Beatlesima" i njihovim menadžerom Epsteinom u kojem odlučno demantiraju da su se posvadili. Paul priznaje da bi se "zaista posvadili kad ne bi bilo 'tate' Briana i kad ne bi postojali 'Rolling Stones'!" Dečki iz sastava vješto su izbjegli upite o "Rolling Stonesima", a Epstein je diplomatski odgovorio: "Stones nisu rđavi, čak što više, dobri su! Naravno, mi smo bolji. Oni na pozornici izgledaju kao mjesecari. Probijaju se jer znaju što je to 'rhythm-and-blues', kako to mi muzičari kažemo. (...) Mislim da je nezgodno govoriti o ratu! Naravno, postoji antagonizam u smislu konkurencije u prodaji ploča, u osvajanju popularnosti, ali inače... Uostalom poznajemo dobro dječake Andrewa Oldhama²⁹ i poštujemo ih!"³⁰.

Nedugo potom, "Studio" na dvije stranice predstavlja "Rolling Stonese".³¹ Prenosi mišljenje pojedinih listova da je krizi Beatlesa u mnogome pridonijela konkurencija "Rolling Stonesa".

U istom broju "Studio" prenosi top-liste iz 7 zemalja: Italije, Francuske, Velike Britanije, Meksika, DR i SR Njemačke³², te SAD.³³

U nagradnoj kviz emisiji "Zagonetna srijeda" u suradnji s radio-emisijom "Po vašem izboru" točan odgovor jednog pitanja glasi: "Melodiju 'Tamo je mjesto'³⁴ izveo je vokalno-instrumentalni sastav 'The Beatles' a melodiju 'Zamoli me' ansambl 'The Bearcuts'." Rezultati koje je donio "Studio"³⁵ pokazali su da su "gotovo svi prepoznali vokalno-instrumentalni sastav 'Beatles', ali ne i njegove imitatore 'The Bearcuts'", pa su zato "pri izvlačenju nagrada uzeli u obzir sve one odgovore koji su makar samo polovično odgovorili na ovo pitanje."

U "Studio" je uvedena nova rubrika "Gramoteka Studija" čija se prva vijest odnosila upravo na "Beatlese", a koja kaže da je najveći uspjeh u povijesti gramofonskih ploča potigla LP-ploča "Beatles '65", koja je u samo 2 tjedna prodana u fenomenalnom tiražu. Budući da u Americi još nije ustanovljena nagrada za toliki tiraž, "Beatles '65" proglašen je "božjim hitom".³⁶ Na istoj stranici obavještava se iscrpno o "Rolling Stonesima". U istoj rubrici ali dva tjedna poslije, saznajemo da su neke britanske novine objavile sliku "Beatlesa" s britanskom kraljicom koja ih podržava i od koje bi mogli dobiti titulu "sir" - kao ljudi izuzetno zaslužni za naciju.³⁷ To se i dogodilo na rođendan kraljice Elizabete II., o čemu opet izvještava "Studio"³⁸ analizirajući zbog čega je to kraljica napravila. Ovaj potez razbjjesno je konzervativce koji ne mogu oprostiti laburističkoj vladi što je savjetovala da se ovo odlikovanje dodijeli i "nekakvim čupavcima". "Studio" je objavio komentar jednog mladog kritičara koji kaže da je "ovo odlikovanje 'Beatlesa' u stvari duhoviti gest engleske kraljice koja je na

28 "Anti-Bryneri" s dugom, onduliranom i bojadisanom kosom koje se ne bi stidjele ni najpoznatije vračare srednjeg vijeka skakali su, previjali se, kreveljili i punih sat i po proizvodili uz pomoć pojačala zaglušnu dreku dostojnu najveličanstvenijeg 'Zoo-ansambla'. (...) Morali smo progutati i jednu 'komičnu tačku' za vrijeme koje su se sasvim sigurno nekoliko puta izokretali u grubu svi oni koji su svojvremeno stvorili dobro poznati engleski humor. Uvozni 'kulturtraegeri' pokazali su pri svemu tome zamjernu fizičku kondiciju. (...) Spektakl na pozornici toliko je zanio neke od prisutnih psihijataru da nisu obratili pažnju na publiku. (...) Vickersi uvijekjavaju svoj repertoar na jednoj farmi u blizini Balckpoola. (...) Možda bi zaista bilo bolje da se 'The Rocking Vickersi' posvete poljoprivredi!" ("Monkey business", "Studio", br. 67., 17.-23.VII. 1965., str. 2.)

29 Menadžer "Rolling Stonesa".

30 Maurice Drawn: "Beatlesi na prodaju", "Studio", br. 40., 9.-15.I. 1965., str. 24.-25.

31 I. Krtalić: "Kamenje se kotrlja", br. 44., 6.-12.II. 1965., str. 8.-9.

32 Zanimljivo je uočiti razliku između top lista dviju Njemački: dok se u DRNJ sluša twist pretežito domaćih izvođača, u SRNJ dominiraju strani "električari". (op. I.D.)

33 "Što se najradije sluša?", Studio, br. 44., 6.-12. 1965., str. 26.

34 U originalu "There's A Place" (Lennon/McCartney) (H. Davies: "The Beatles", The Authorized Biography, London 1978)

35 "Studio", br. 48., 6.-13.III. 1965., str. 3.

36 "Gramoteka Studija", "Studio", br. 51., 27.III.-2.IV. 1965., str. 22.

37 "Gramoteka Studija", "Studio", br. 53., 10.-16.IV. 1965., str. 22

38 "Odlikovani!", "Studio", br. 63., 19.-25.VI. 1965., str. 12.

taj način popularne čupavce 'unaprijedila' u 'više društvo' otupivši tako kritičarske oštrice protiv društva što su ih neki pronalazili čak i u dugim kosama 'Beatlesa'." No, ne isključuju niti da u toj gesti ima i želje da se kraljica dopadne najširim masama koje obožavaju "čupavce". "Studio" prati i privatni život "Beatlesa" koji su staru popularnost uspjeli povratiti novim filmom i albumom.³⁹

"Beatlesi" i "Stonesi" su očito prokrčili put i za druge. Dopisnik "Studija" iz Londona piše o novim zvijezdama zabavne glazbe⁴⁰. To su Cilla Black⁴¹, "Gerry & The Pacemakers", Dusty Springfield i Billy Fury, što je prvi put da "Studio" piše o predstavnicima tzv. britanske "yeah-yeah" glazbe, a da nisu "Beatlesi" ili "Stonesi".

U "Studiju" je objavljena i fotografija "Beatlesa" s potpisima.⁴² Poslao ju je čitatelj iz Samobora kojem su odgovorili na pismo što im je uputio, pošto je "Studio" objavio njihove adrese.⁴³ Ali, za mjesec i pol isti se čitatelj ponovno javlja i kaže da otkako je objavljena njegova adresa i slika "Beatlesa" zatrpan pismima.⁴⁴ Zanimljiv je i ushit drugog čitatelja koji se javio "Studiju" i poslao autogram jednog "Beatlesa" što ga je dobio na riječkoj Žabici. Međutim, to nije bio "beetle", već član "Rocking Vickersa". "Vi ste vjerojatno s njim razgovarali dok mu je kosa prekrila lice, a tada je teško razlikovati 'Beatlese' od 'Vickersa', odgovorio mu je "Studio".⁴⁵

"Studio" je puno pozitivnije pisao o prvim pojavama "električara" u zemljama "Istočnog bloka": primjerice, o bugarskom sastavu "Crno-bijeli" koji se pojavio u vrijeme kad su kod nas "električari" bili već svakodnevna pojava.⁴⁶ Već u slijedećem broju, "Studio" najavljuje nastup čehoslovačkih "električara" VIS-a "Sinkopa" na domaćoj televiziji.⁴⁷ Nastup zapadnih električara (primjerice: "Rocking Vickersa") na JRT-u bio je nemoguć, djelomice zbog visokog honorara, a dijelom i zbog predrasuda prema proizvodima "trulog kapitalizma".

2. Domaća zabavna glazba i pojava prvih "električara"

2. 1. Domaća zabavna glazba

Već u prvom broju "Studio" objavljuje natječaj za izbor najpopularnije pjevačice/pjevača zabavnih melodija Jugoslavije. U drugom broju, prema prvim rezultatima glasovanja (pristiglo je 6006 glasačkih listića), sastavljena je top lista popularnosti. Među prvih pet pjevačica nalazile su se 1. Ana Štefok (1848 glasa), 2. Gabi Novak (1155), 3. Lola Novaković (959), 4. Zdenka Vučković (756) i 5. Tereza Kesovija (392)⁴⁸, dok su najpopularniji pjevači bili: 1. Ivo Robić (3535), 2. Marko Novosel (742), 3. Arsen Dedić (588), 4. Đorđe Marjanović (280) i 5. Vice Vukov (231)⁴⁹. Ovu anketu ne treba uzeti kao nedvojbeno relevantnu, jer valja uzeti u obzir da se radi o časopisu koji je tek počeo izlaziti i koji još nije imao ustaljeno čitateljstvo, te što je (pre)kratak rok slanja

39 M. Radulović: "Beatlesi" privatno", "Studio", br. 70, 7.-13.VIII. 1965., str. 17.

40 M. Radulović: "Mladi osvajaju Britaniju", "Studio", br. 67., 17.-23.VII. 1965., str. 17.

41 Uz "Beatlese" ju veže isti menadžer B. Epstein i prvi singl "Love Of the Loved", kojeg su 1963. komponirali Lennon-McCartney. (M. Radulović. "Mladi osvajaju Britaniju", "Studio", br. 67, str. 17 ; "Beatles complete", Guitar edition, London)

42 "Studio", br. 67., 17.- 23.VII. 1965., str. 42.

43 Objavljeno u "Studiju", br. 59., 22.-28.V. 1965.

44 "Studio uređuju čitaoci" (M. Petrović iz Samobora), br. 73., 28.VIII.-3.IX. 1965., str. 46.

45 "Javite nam se...", Studio, br. 72., 21.-27.VIII. 1965., str. 43.

46 V. Lchpamer: "Bugarski VIS 'Melodi'", "Studio", br. 70., 7.-13.VIII. 1965., str. 20.-21.

47 "Ozbiljno i zabavno", "Studio", br. 71., 14.-20.VIII. 1965., str. 8.

48 Dalje su slijedile: S. P. Veletanlić, R. Karaklajić, A. Zubović, Lj. Petrović, O. Marković, M. Deržaj, N. Knežević, M. Sepe i V. Radojčić. (Studio, br. 2, 10.-17. IV. 1964., str. 25.)

49 Od pjevača dalje slijede: D. Jakić, D. Diklić, P. Gojković, M. Jevremović, Z. Špišić, L. Leskovar, I. Šerfezi, S. Kurt, T. Kljaković, M. Bačić, I. Krajač, M. Subota, N. Karović, N. N. Robić i dr. (Studio, br. 2, 10.-17. IV. 1964., str. 25)

glasačkih listića rezultirao time da su se o pjevačima izjasnili uglavnom samo Zagrepčani.

Domaći zabavni pjevači imali su svoje inozemne uzore. To su uglavnom bili talijanski pjevači Domenico Modugno, Mina, Milva i Villa koji su nastupali na festivalu u San Remu, zatim neki američki pjevači poput Pat Boonea i Franka Sinatre, te francuski "šansonjeri" Charles Aznavour, Gilbert Becau i dr. Međutim, sredinom šezdesetih, naročito '64. i '65., i ovdje dolazi do smjene - pojave novih, mladih pjevača. U Italiji su to bili Rita Pavone⁵⁰, Bobby Solo⁵¹ i Adriano Celentano⁵², a u Francuskoj Adamo⁵³ i Sheila⁵⁴.

Zabavna glazba tih je godina zapala u krizu⁵⁵. Ovo najbolje ilustrira jedan onovremeni humorist koji je zapisao: "Ima ih koji na koncert zabavne muzike ponese tranzistor.⁵⁶" Svi festivali izvodili su se šablonski, suhoparno, a nedostatak novoga rezultirao je monotonijom. O krizi u koju su zapali festivali zabavne glazbe možemo pročitati napis P. Zlatara u "Studiju" u kojem zbraja "za i protiv" zagrebačkog festivala i piše da "još nije kasno da se spasi naš najstariji zabavno-muzički festival".⁵⁷

Činilo se da su kompozitori izgubili svako vlastito nadahnuće, pa su pribjegli prepisivanju svojih inozemnih kolega. Učestalost plagijata rezultirala je pojavom posebne radio-emisije pod naslovom "Kad bih imao čekić", koja se tjedno emitirala. U njoj su šaljivi junaci Veseljak, Mrzlokić i Makica⁵⁸ detektivskim sluhom otkrivali plagijate. Kompozitori su sa strahom očekivali kad će Čekić "udariti" i neku njihovu kompoziciju, jer su poslije morali dokazivati često teško objašnjivu "slučajnost".⁵⁹

Za estradu se tada govorilo da je u zavađenim klanovima. Najbolji primjer promidžbe kroz negativni publicitet jest navodna svađa Ane Štefok i Gabi Novak, potaknuta time što je Gabi onemogućila Ani nastup na festivalu "Zagreb 65".⁶⁰ Drugi skandal izazvao je Džimi Stanić, sastavivši listu pjevača koji znaju i ne znaju pjevati.⁶¹

"Plavi vjesnik" opisuje kako su zagrebački maturanti 1963. u "Studentskom centru" proslavili "svoju punoljetnost i svoje pravo učešća na izborima"⁶². Priredba je dobila naziv "Vršnjaci slobode"(!), jer se većina bivših učenika rodila 1945. Oko 6000 srednjoškolaca pozdravio je predsjednik CK SKH Milan Zjalić, čestitao im sudjelovanje na izborima, a potom ih je pozdravio rektor sveučilišta dr. Vladimir Serdar. Nakon toga je za mikrofonom su se redali I. Robić, G. Novak, M. Novosel, A. Dedić, Z. Vučković, E. Voća i drugi, a pratili su ih Veliki plesni orkestar Radio-televizije, te ansambli Stjepana Mihaljinca i Dražena Boića. Plesao se english, tango, rock, cha cha cha i najviše naturalni twist i ispijala se kokta. Ova velika naturalna zabava, vjerojatno je bila zadnja te vrste, jer veliki orkestri sve više ustupaju mjesto manjim vokalno-instrumentalnim sastavima.

50 "Diskoteka", Studio, br. 20., 15.-21.VIII. 1964., str. 14.

51 Studio, br. 18, 1. - 7. VIII. 1964., str. 6-7.; Studio, br. 20, 15.- 21. VIII. 1964., str. 14.

52 Studio, br. 2., 10.-17.IV. 1964., str. 24.

53 M. Ungar (dopisnik "Studija" iz Pariza), br. 82., 31.X.-5.XI. 1965., str. 13.

54 "Što se najradije sluša?", Studio, br. 48., 6.-13.III. 1965., str. 26.; "Gramoteka Studija", Studio, br. 57., 8.-14.V. 1965., str. 22.

55 U prilog krizu govori, primjerice, i vijest P. Zlatara o otkazanim koncertima zabavne glazbe u Karlovcu poradi premalo prodanih ulaznica. (Studio, br. 83., 6.-12.XI. 1965., str. 23.)

56 P. Kanižaj: "Misli petkom", Studio, br. 11., 13. - 20. VI. 1964., str. 13

57 P. Zlatar: "Za ili protiv Zagreb '66", Studio, br. 84., 13.-19.XI. 1965., str. 2.

58 Šaljiva imena prikrivaju autora emisije Slobodana Šelebaja (Veseljak) i glumca Relju Bašića (Mrzlokić); Studio, br. 24, str. 24-25 i Studio, br. 50.

59 Studio, br. 24, 11. - 17. IX. 1964., str. 24-25.

60 Ovo su Gabi i Ana demantirale u razgovoru s P. Zlatarom (Studio, br. 38, 25. - 31. XII. 1964., str. 10-11)

61 Studio, br. 37., 18.-24.XII. 1964., str. 23.

62 "Plavi Vjesnik", br. 453., 30.V.1963., str. 7.

2. 2. Pojava prvih "električara" kod nas

Prvi "električari" kod nas pojavili su se na gimnazijskim "čagama" uz regurlarne orkestre, poput onih Nikice Kalogjere, Zlatka Černjula i Stjepana Mihaljinca.⁶³ Glazbenika je bilo samo 4 do 8, pa su tražili manje honorare, a uz to su i privlačili više mladih, te tako postupno potpuno istisnuli velike orkestre i "zabavnjake". Najpopularniji su svakako bili zagrebački sastavi "Crveni koralji" i "Bijeje strijele". Osim njih, u Zagrebu su još svirali i "Delfini", "Mladi" ("The Mladis"), "Pauci", "Kristali", "Atomi", "Štalaktiti", "Usamljeni", "Jednostavni dečki", "Sanjalice", "Šigele" i mnogi drugi.⁶⁴

Prvi "električari" počeli su se pojavljivati 1962., i 1963., a 1965. bili su tako raširena pojava da je već svaki kvart u Zagrebu imao "svoj bend". U Zagrebu se sviralo na "Šalati", kod "Tucmana", na "Ribnjaku" i u "Hrvatskom glazbenom zavodu" (popularnom "Glazbenjaku"). U "Studentskom centru" su se prije podne održavala natjecanja u sviranju električne gitare, tzv. "Gitarijade". Dvije glavne "čage" u Zagrebu bile su "Studentski centar" zimi i igralište na Tuškancu ljeti, a sastav koji bi tamo svirao bio bi najprestižniji u Zagrebu.⁶⁵

Rijeka i Split su kao velike luke bile izložene stalnom dolasku brodova i mornara koji su donosili nove američke i britanske ploče, pa je i tamo bilo mnogo VIS-ova. U Rijeci, kažu da ih je 1965. bilo čak 50 (!). Najpopularniji su bili "Uragani", "Riječani" i "Jadrani", a tu su još i "Sonori", "Sinovi mora", "Mladi", "Kristali", "Crne mačke", "Kosmosi", "Suvenirni" i "Galeb", te "Adriatic" iz Opatije.⁶⁶ Od splitskih električara, posebno bi valjalo istaknuti najpopularnije splitske "Delfine" i VIS "Batali".⁶⁷

I Osijek je 1965. obilovao "električarima" (preko 20-ak sastava!). Uz najpoznatije "Dinamite", tu su još bile i "Aurore", "Apaši", "Statue", "Vihori", "Elektroni", "Eliksiri", "Anakonde" i drugi.⁶⁸

"Električari" polako prodiru i u manje gradove, čak i na sela. Tako, primjerice, u Sinju djeluju VIS "Ritam" i VIS "Alkari", u Petrinji VIS "Radari", a VIS "Sateliti" u Vođincima kraj Vinkovaca.⁶⁹

Počeci VIS-ova bili su popraćeni problemima i vrlo osebnim dogodovštinama. Instrumenti, pojačala, zvučnici, kablovi bili su izuzetno skupi⁷⁰ i najčešće se teško nabavljali u zemlji. Upravo iz tog razloga, veliki broj glazbenika odvažio se na samostalnu proizvodnju pojačala (u Zagrebu popularno nazvanih "delanci"⁷¹) i gitara. Kako bi poboljšao "kućnu" proizvodnju gitara⁷², časopis "ABC tehnike" je donio nacrt izrade električne gitare.⁷³

Uz to, "električari" su imali poteškoća s prostorijom za uvježbavanje svog bučnog repertoara.⁷⁴ Kompozicije koje su izvodili morali su "skidati" s ploča sami, jer se nisu notno tiskale, osim nekih rijetkih iznimaka koje su se mogle

63 Siniša Škarica, "Kad je rock'n'roll bio mlad", prilog kompakt disku "Bijeje strijele: Izvorne snimke", Croatia Records HNZZ, Zagreb 1994., str. 4.

64 B. Trbović: "Prvi pljesak za 'Kristale'", Plavi Vjesnik, br. 433., 10.1. 1963.; "U svijetu 'Atoma'", Plavi Vjesnik, br. 451., 16.V. 1963., str. 6.; "Eho...", Studio, br. 10., 5.-12.VII. 1964., str. 8.; "Na Šalati: Je-je-je!", Studio, br. 14., 3.-9.VII. 1964., str. 24.-25.; "Ritam i blues", Studio, br. 58., 15.-21.V., str. 12.; "Konkurencija se zove 'Šigele'", Studio, br. 59., 22.-28.V. 1965.; "Predstavljamo vam VIS-ove", Studio, br. 68., 11.-17.XII. 1965., str. 6.

65 Z. Juran u tv-emisiji "Koraci" (autora G. Bakovića, HRT 1996.), emitiranoj 13.VIII. 1996.

66 "Koliko ih ima?", "Studio", br. 55., 24.-30.IV. 1965., str. 10.

67 M. Profaca: "Split: Pozor! Visoka napetost", Studio, br. 8., 6.-13.III. 1965., str. 13.; Studio, br. 88., 11.-17.XII. 1965., str. 18.

68 "Da li je Osijek veselo grad?", Studio, br. 82., str. 14.-15.

69 "Sa čitaocima razgovara Nikica Kalogjera", Studio, br. 65., 3.-9.VII. 1965., str. 16.; S. Mijić: "Viteški sastav", Studio, br. 72., 21.-27.VIII. 1965., str. 22.; A. Petračić: "Radari" iz Petrinje", Studio, br. 75., 5.-11.IX. 1965., str. 20.

70 Prosječni "električarski" sastav trebao je za gitare 330.000, za bubnjeve 200.000, a za odijela još 200.000 dinara. ("Delfini": 2269 'Mladi': 1038", "Studio", br. 11., 13.-20.VI. 1964., str. 24.)

71 "Delenc" je bilo malo pojačalo od 20-ak W, bez ugrađenog osigurača. (Z. Juran, isto.)

72 Prve električne gitare nastajale su dodavanjem "pick upa" običnoj, akustičnoj gitari. Međutim, iz vizuelnih razloga, uskoro se prešlo na proizvodnju električnih gitara iz punog drveta koje su više sličile zapadnom uzoru. (Z. Juran, isto.)

73 Ovo saznajemo iz "Studija", br. 68., 24.-30.VII. 1965., str. 43.

74 B. Trbović: "Prvi pljesak za 'Kristale'", "Plavi Vjesnik", br. 433., 10. 1. 1963., str. 15.; "Sa čitaocima razgovara N. Kalogjera", "Studio", br. 65., 3.-9.VII. 1965., str. 16.

nabaviti u inozemstvu.⁷⁵ Na probama su radili na koreografiji nastupa, što je također bio vrlo važan element uspješnosti sastava. Težilo se uniformiranju grupa, pa je trebalo nabaviti i (skupa) jednaka odijela (po uzoru na "Beatlese", "Kinkse" i dr.). Ovo posljednje bilo je povezano s novčanim problemima, pa su tako primjerice VIS "Mladi" od krojača naručili odijela i otputovali u inozemstvo a da nisu platili šivanje.⁷⁶

Pobjednici natjecanja ponekad su bili izigrani lažnim obećanjima. Tako saznajemo da se "Crveni koralji"⁷⁷ žale što nisu primili TV-prijemnik kojeg su osvojili pobjedom na "Zagrebačkim ljetnim večerima" u natjecanju "električara" na Šalati.⁷⁸

Međutim, upravo kao što su "električari" na popularnim plesnjacima istisnuli velike orkestre, krajem šezdesetih isto će učiniti i disc-jockeyi s "električarima". Naime, jedan duhovit i zabavan voditelj s torbom punom popularnih, najnovijih ploča, bio je jeftiniji od petorice i više živih svirača sa skupom tehnikom, a do plesača je stizao originalni zvuk njihovih ljubimaca.

2. 3. "Studio" i "Plavi Vjesnik" o "električarima"

O "električarima" je prvi počeo pisati "Plavi Vjesnik"⁷⁹, premda je časopis uglavnom bio posvećen stripu. U seriji blagonaklonih napisa, težište se stavlja na prikaz "električara" kao dobrih učenika i uzornih omladinaca.

Prvi prikaz jednog VIS-a napisao je B. Trbović. Pisao je o vokalno-instrumentalnom sastavu "Kristali".⁸⁰ Napis donosi imena članova, lijepo opisuje dotadašnje uspjehe sastava i donosi jednu crno-bijelu fotografiju živog nastupa. Nakon nastupa na "Zagrebu 63"⁸¹, u "Plavom Vjesniku" su predstavljene i "Bijele strijele" kao "ansambl (koji) je nastao na logorskoj vatri uz pjesmu i gitaru, nakon dnevnog rada na izgradnji nasipa kod Jakuševačkog mosta." I u ovom se članku navode imena svih članova grupe, a posebno se napominje da su "oni dobri učenici i dobri studenti" između 17 i 24 godine. Slijedeći je bio prikaz "Atoma"⁸² za koje je isto, uz dosta faktografskih podataka, naglašeno da "marljivo uče i rade i ne sukobljavaju se s profesorima i roditeljima (uz muziku vole sport i literaturu), te obilno potpomažu školsku rukometnu reprezentaciju." Novinarka se divi njihovim gitarama koje su sami izradili i na kojima "ništa ne odaje da su majstori ovog puta bili sami omladinci".

Jedan humorist je na šaljivoj "13. strani" "Studija" zapisao: "Bolje jedan električar nego pet 'električara' (udarača po električnim gitarama)."⁸³ Nekoliko tjedana poslije, isti je zapisao "Čupavci - tako se još zovu Beatlesi, čime je učinjena nepravda i nekim našim pjevačima."⁸⁴ Ove dosjetke ilustriraju stav prema novom vidu zabave mladih. Novinari bilježe pojavu "električarskih" sastava, ali ih dovode u vezu s adolescencijom i smatraju ga nekom prolaznom "ludošću", bez trajne vrijednosti.

Ipak, "Studio" je poklonio dosta prostora velikom završnom natjecanju vokalno-instrumentalnih sastava Jugoslavije, koje se održalo u organizaciji "Zagrebačkih ljetnih večeri" na Šalati 29.VI. 1964. Radi se o foto-reportaži koja prenosi dio atmosfere što su napravili mnogobrojni sastavi i oko 6000 oduševljenih gledalaca. Gledatelji su se "više ponašali sportski nego muzički", a

75 "Sa čitaocima razgovara N. Kalogjera", "Studio", br. 60., 29.V.-4.VI. 1965., str. 16.

76 P. Zlatar: "Danas je petak", Studio, br. 37., 18.-24.XII 1964., str. 23.

77 P. Zlatar: "Danas je petak", Studio, br. 65., str. 23.

78 P. Zlatar: "Danas je petak", br. 65., str. 23.

79 "Studio" je počeo izlaziti tek travnja 1964. (op. ID)

80 B. Trbović: "Prvi pljesak za 'Kristale'", "Plavi Vjesnik", br. 433., 10.I. 1963., str. 15.

81 "Mladi na 'Zagrebu 63'" u rubrici "Kod nas - u svijetu", "Plavi Vjesnik", br. 435., 24. I. 1963., str. 2.

82 D. Jadro: "U svijetu 'Atoma'" (podnaslov: "Marljivi omladinci - dobri muzičari"), "Plavi Vjesnik", br. 451., 6.V. 1963., str. 6.

83 P. Kanižaj: "Misli petkom", "Studio", br. 9., 29.V.-4.VI. 1964., str. 13.

84 "Enciklopedija 13. strane", "Studio", br. 14., 3.-9.VII. 1964., str. 13.

među njima bilo je malo onih koji su prevalili tridesetu godinu života. "Publiku je najvećim dijelom sačinjavala omladina onih godina u kojima treba dobro promisliti kako roditeljima objasniti kasni povratak kući, ali kad nastupaju ljubimci, tko da misli na kasne sate!" "Baklje, zvona, sirene, zviždaljke i trube... iznad svega pravo oduševljenje mladih. Istina, bilo je i nekih malih ispada, pretjerivanja, ali sve u svemu koncert ritma protekao je onako kako se i očekivalo." Posebno se naglašava da "uvozni ritam nije donio sa sobom i nepoželjne uvozne manire, pa se možemo nadati da će ovakvih priredaba za omladinu biti više." Autor reportaže priznaje da je organizacija koncerta bila primjerna, a sabiranje i prebrojavanje glasova obavljeno rekordnom brzinom. Na završnom natjecanju prvo i drugo mjesto publike pripalo je "Crvenim koraljima" i "Delfinima", dok je "Zlatnim dečacima" (iz Beograda) i "Uraganima" (iz Rijeke) kritika bila sklonija⁸⁵. "Crveni koralji" bili su tako pozdravljeni da se voditelj Ljubo Jelčić namučio dok je uspio najaviti sljedeći sastav. Foto-reporter nije propustio kamerom zabilježiti niti natmureno lice Nikice Kalogjere.⁸⁶

U dva broja "Studija", prepucavaju se dva "električarska" sastava istog imena.⁸⁷ Pritom, autor članka⁸⁸ nije nimalo sklon "električarima", koji "u želji da se barem po nečemu razlikuju, kad već to ne uspijevaju po načinu sviranja i izboru repertoara, (...) bojadišu svoje instrumente u svim nijansama spektra, odijevaju se u nazovi smokinge - zelene poput smaragda ili ljubičaste poput perunike s kričavo blještavim šljokicama koje se u modnom žargonu nazivaju 'filterima' te izmišljaju sva moguća i nemoguća imena. (...) U novije vrijeme, međutim, čini se da su se mladići umorili od prekapanja po bogatoj riznici našega jezika i usvojenih tuđica pa su nedostatak 'invencije' u traženju prikladnog imena riješili na najjednostavniji način: prisvajanjem imena jednog od već postojećih i afirmiranih ansambla. Time su 'u jedan mah ubili dvije muhe' - riješili su pitanje imena i plasmata."⁸⁹

Zanimljivo je mišljenje čitateljice "Studija" iz Splita koja se buni protiv tv-emisije "Muzička porota"⁹⁰. "Muzika koju slušamo u ovoj emisiji ispod svake je kritike. Mislim da nam je dovoljno što svakog dana na radio-stanicama slušamo strani muzički 'šund'. Zato se TV-gledalac upravo muči da ne zatvori televizor kad čuje ono: 'Je-je-je'." Ista se pita: "kad imamo svoj vlastiti 'šund' (pri čemu misli na 'jugofestivale' zabavne glazbe, op. I.D.) zašto onda da slušamo strani?"⁹¹ Ovo pismo tiskano je u "Studiju" tik ispod top-lista⁹² 7 zemalja na kojima dominiraju "je-je" pjevači protiv kojih se dotična čitateljica toliko buni⁹³.

"Studio" predstavlja splitske "Delfine"⁹⁴. O dečkima pišu krajnje pozitivno, naglašavaju da su dobri učenici, studenti i da pohađaju Srednju muzičku školu, a vokalist Željko se čak uz studij sam uzdržava radeći u tvornici cementa "Prvoborac" u Solinu.

Najviše vijesti o "električarima" u "Studiju" donosio je Pero Zlatar u svojoj rubrici "Danas je PETAK". Posebno se bavio sastavom "Mladi" ili "The Mladis"⁹⁵ koji su dobili angažman u Zapadnom Berlinu⁹⁶ i počinili već spomenuti

85 Dobili su nagradu žirija štampe (op. I. D.).

86 "Na Šalati: Je-je-je!" (snimio V. Duić), "Studio", br. 14., 3-9.VII. 1964., str. 24-25.

87 "Opasnih 220 volta", Studio, br. 32., 13-19.XI. 1964., str. 17.; "Opasnih 220 volta", Studio, br. 33., 20-26.XI. 1964., str. 10.

88 Potpisano inicijalima R. G. (op. I. D.)

89 "Opasnih 220 volta", "Studio", br. 32., str. 17.

90 Bila je to emisija Studija Ljubljane. (op. I. D.)

91 "Čitalac TV-kritičar" (pismo Sonje Morović iz Splita), "Studio", br. 44., 6-12.II. 1965., str. 26.

92 "Što se najradije sluša?", "Studio", br. 44., 6-12.II. 1965., str. 26.

93 Ovo jedino isključuje Francusku i Japan na čijim su top-listama njihovi pjevači.

94 M. Profaca: "Split: Pozor! Visoka napetost!", "Studio", br. 48., 6-13.III. 1965., str. 13.

95 "Danas je PETAK" - "Studio", br. 37., 18-24.XII. 1964., str. 23.; "Studio", br. 41., 16-22.I. 1965., str. 23.; "Studio", br. 57., 8-14.V. 1965., str. 23.; "Studio", br. 59., 22-28.V. 1964., str. 23.; "Studio", br. 60., 29.V-4.VI. 1965., str. 23.; "Studio", br. 61., 5-11.VI. 1964., str. 23.; "Studio", br. 67., 17-23.VII. 1965., str. 23.

96 Ondje su "Mladi" svirali čak punih šest mjeseci! (op. I.D.)

skandal s neplaćenim odijelima⁹⁷.

Izuzetno je važna slijedeća obavijest P. Zlatara u kojoj kaže da su donedavno u Hrvatskom glazbenom zavodu na plesnim večerima svirali "električari" i, kako kaže, "dvorana je bila puna i prepuna a do karte je bilo gotovo nemoguće doći ako se nije nabavila u preprodaji."⁹⁸ Međutim, "električare" su najurili iz Glazbenog zato što je dvorana nalikovala na poprište teške bitke, pa su čistači sutradan imali posla preko glave". Ponovno su umjesto "električara" unajmljeni klasični zabavni muzičari - orkestar Zlatka Černjula. "Sada na plesnom podiju ima mjesta napretek. Dode jedva dvadeset-trideset plesača" i "sada čistači nemaju posla", ali, kako piše Zlatar, "sada ni blagajna nema para."

Pod naslovom "Fotografija i moral" saznajemo da je jedna učenica zagrebačke škole za odgojitelje tužila "Jugoton" sudu i tražila 500.000 dinara odštete poradi nemoralne fotografije koju je "Jugoton" objavio na omotnici ploče "4M" i "Crvenih koralja". Naime, u to vrijeme plesova, skladateljica Marija Radić izmislila je novi jugoslavenski "parketni" ples na osnovi sedmoosminske ritmičke strukture makedonskih plesova i nazvala ga "makedo". "Varijete" je predstavio novi ples pred novinarima i foto-reporterima, a "Jugoton" je izdao novu ploču koristeći za omot tada snimljenu fotografiju za čije je objavljivanje fotograf dobio usmeni pristanak dotične učenice. Međutim, kasnije se javila učenica s primjedbom da je njezina fotografija tiskana bez dopuštenja. Kako saznajemo, tužba je "izazvala veliko zanimanje javnosti" jer je "učenica bila kritizirana od strane školskog omladinskog komiteta za nanošenje štete ugledu njihove škole s motivacijom da je fotografija koja je štampana na omotnici - nemoralna!"⁹⁹ Budući se radi o osobi koja je maloljetna, za problem su se zainteresirali i "društveni faktori". Premda je učenica na sudu izgubila spor, slučaj nije završen, jer je ostalo otvoreno pitanje: "Zašto 'Varijete' angažira osobe mlađe od 18 godina?"

Pod pritiskom čitateljstva popustio je i N. Kalogjera. On je objavio pismo jednog čitatelja¹⁰⁰ koji traži da "Studio" u posebnoj rubrici predstavlja mlade "električarske" sastave, jer ima takvih sastava koji prerađuju narodnu i klasičnu glazbu u svoje ritmove. Kalogjera mu je odgovorio da je "istina da se muzika isključivo dijeli na dobru i lošu" i da će "pokušati o tom žanru stručnije pisati". Predstavljanje 'električara' obećao je čim "Studio" počne izlaziti u novom, proširenom formatu.¹⁰¹

P. Zlatar izvještava o publicitetu našeg VIS "Mladih" u SR Njemačkoj: "Berliner Morgenpost" objavljuje njihovu sliku na četiri stupca i kaže da su mladi Jugoslaveni dobro primljeni", a uspjeh je vjerojatno još veći jer su "pustili frizure do ramena", što im, kako kažu, "donosi stotinjak maraka više, jer to zahtijeva ugovor."¹⁰²

Već u slijedećem broju "Studija" u rubriku N. Kalogjere javljaju se simpatizeri vokalno-instrumentalnih sastava koji se ljute na radio i televiziju što u svoj program vrlo rijetko stavljaju VIS-ove. Imaju i prijedlog da se napravi TV-emisija u kojoj bi sudjelovalo deset najpopularnijih (anketom odabranih) VIS-ova. Kalogjera priznaje da se u posljednje vrijeme relativno malo čuju i vide VIS-ovci, ali i obožavatelji narodne, jazz i ozbiljne glazbe, zatim šansona, opera i dr. također traže svoje ljubimce. No, obećaje čitateljima da će s njihovim prijedlogom upoznati glazbene urednike.¹⁰³

97 P. Zlatar: "Danas je PETAK", Studio, br. 37., 18.-24.XII. 1964., str. 23. ; Studio, br. 41., 16.-22.I. 1965., str. 23.

98 P. Zlatar: "Danas je PETAK", "Studio", br. 42., 23.-29.I. 1965., str. 23.

99 "Fotografija i moral", "Studio", br. 46., 20.-26.II. 1966., str. 21.

100 Bio je to "električar" Davor Rocco, danas istaknuti kompozitor glazbe za animirane filmove i studijski glazbenik. (op. I.D.)

101 "Sa čitaocima razgovara Nikica Kalogjera", "Studio", br. 57., 8.-14. V. 1965., str. 17.

102 P. Zlatar: "Danas je PETAK", "Studio", br. 57., 8.-14.V. 1965., str. 23.

103 "Sa čitaocima razgovara Nikica Kalogjera", "Studio", br. 58., 15.-21.V. 1965., str. 17.

U rubrici "Halo Studio" predstavljeni su zagrebački "Delfini" kao prvi kod nas koji su lansirali nekoliko "rhythm & blues" kompozicija. "Ovaj najnoviji 'krik' svjetske zabavne muzike lansirali su 'Rolling Stonesi'; melodije imaju ugođaj bluesa, s veoma izraženim ritmom, pa su neobično brzo osvojile plesne dvorane širom svijeta."¹⁰⁴

P. Zlatar obavještava čitateljstvo da su na posljednjem "Rock'n'roll festivalu" u "Star-Tanz-Klubu" sudjelovali i zagrebački električari "Mladi" koji su se najavili kao sastav "The Mladi's". Ovo je prokomentirao: "Sve je all right, kako bismo rekli po naški."¹⁰⁵ Izgleda da je ova vijest izazvala cijelu poplavu pisama čitatelja, koji nisu mogli vjerovati da su Zagrepčani anglizirali svoje ime, tako da je u sljedećem broju "Studija", Zlatar morao objaviti plakat istog ansambla.¹⁰⁶ U istom broju, "Adresar 'Studija'" objavio je i Njemačku adresu spornog "električarskog" sastava¹⁰⁷.

"The Mladi's" su očito dobili na popularnosti: čitatelji su pisali Zlataru da njegovu rubriku "više ni ne mogu zamisliti ako se, kako kažu, ne bi pojavila neka žarka na račun zagrebačkog električarskog sastava 'The Mladi's'". Zato Zlatar piše da su "The Mladi's" od zagrebačkog hotela 'Esplanade-intercontinental' dobili ponudu za 1-mjesečni angažman (...) uz samo jedan jedini uvjet: da i u Zagrebu sviraju u svojim predugim frizurama na kojima bi im i 'Beatles' iskreno pozavidjeli." Ali, uz ovu vijest potkrala se i jedna pogreška: uz tekst o zagrebačkim "električarima" "The Mladi's" objavljena je slika, ni manje ni više, nego "The Rolling Stonesa"¹⁰⁸

Krajem svibnja 1965., "električari" su opet završili na sudu. Ovaj put su popularne "Bijele strijele" tužile profesora iz Pakraca za klevetu. Naime, taj profesor angažirao je "Bijele strijele" kako bi podigle atmosferu na maturalnoj zabavi. Već na zabavi izbio je nesporazum oko duljine nastupa, a potom im nisu isplatili cijeli honorar. Napokon je uz ostatak honorara stiglo i jedno uvredljivo pismo adresirano na profesorovog rođaka (preko kojeg su "Strijele" angažirane), koje je ipak stiglo dečkima iz "Strijela". Pismo puno uvreda i kleveta na njihov račun rezultiralo je sudskom tužbom. Jer, kako kaže autor članka, "mislio svijet o kvalitetama ansambla 'Bijele strijele' što mu drago, ipak ne treba ih nazivati lopovima." VIS-ovci su odnijeli još jednu pobjedu: "Strijele" su dobile parnicu i sud je kaznio profesora s 10.000 dinara globe, uvjetno na godinu dana.¹⁰⁹

U sljedećim brojevima "Studio" objavljuje adrese stranih i domaćih VIS-ovaca.¹¹⁰ Potraženja čitateljstva za adresama VIS-ovaca i klubova obožavatelja domaćih i stranih sastava, te pojedinih pjevača i glumaca bio je toliki da je "Studio" prisiljen za takve sadržaje otvoriti posebnu rubriku.¹¹¹ Ovo proširenje medijskog prostora značilo je još jednu pobjedu "električarske" glazbe.

Nedugo potom, Zlatar je opet kritizirao "Mlade"¹¹², doduše ne otvoreno. Naime, u svojoj rubrici donio je vijest da američki folklorni sastav iz Pittsburgha službenog naziva "The Tamburitians" nastupa u našoj zemlji kao "Tamburica", dočim naši državljani, zagrebački "električari" "Mladi" traže da ih u rodnom gradu reklamiraju kao "The Mladi's".

Iz "Studija" saznajemo kako su "električari" prihvaćeni i u Sinju. Tamo su djelovali VIS "Ritam" i VIS "Alkari". Ovi potonji imali su problema dok su se zvali "Pragovi" - gubili su popularnost u očima starijih. "Svi su u njima gledali

104 "Ritam i blues", "Studio", br. 58., 15.-21.V. 1965., str. 12.

105 P. Zlatar: "Danas je PETAK", "Studio", br. 59., 22.-28.V. 1965., str. 23.

106 P. Zlatar: "Danas je PETAK", "Studio", br. 60., str. 23.

107 "The Mladi's", 1 Berlin 62, Erdmannstr. 12, SR Njemačka ("Adresar", "Studio", br. 60., str. 42.)

108 P. Zlatar: "Danas je PETAK", "Studio", br. 61., 29.V.-5.VI. 1965., str. 23.

109 "Strijele" tužile 'Strijele' dobile", "Studio", br. 60., 29.V.- 4.VI. 1965., str. 16.

110 "Sa čitaocima razgovara Nikica Kalogjera", "Studio", br. 65., 3.-9.VII. 1965., str. 16.

111 Rubrika se zvala "Studio uređuju čitaoci", a počela je izlaziti od broja 67., 17.-23.VII. 1965.

112 P. Zlatar: "Danas je PETAK", Studio, br. 67., 17.-23.VII. 1965., str. 23.

grupu mladića koja se od nemila do nedraga u besposlici vuče od prozora do prozora ulicama Sinja." Ali, nakon što su promijenili ime u "Alkari", slijedeći vitešku tradiciju svoga kraja, zadobili su simpatije i starijih stanovnika Sinja.¹¹³

U članku pod naslovom "Jesen u Rijeci"¹¹⁴, autor je pokušao opisati kulturni život Rijeke jeseni 1965. Nakon pisanja o Domu kulture, gdje "plesovi i priredbe služe pojedinim mladićima za njihovo nekulturno izživljavanje", autor piše o kinematografima, kazalištima i riječkom radiju. Potom poimenice spominje i riječke "električare". U razgovoru s članovima "Uragana", posebno se naglašava da nitko od njih nije izgubio ni jedan razred niti semestar na fakultetu. Većina ansambla "Riječani" redovito je polazila glazbenu školu, zbog publike njeguju stil engleskih sastava, ali obrađuju i stare narodne pjesme pa čak i ozbiljne autore poput Cajkovskog. Članovi sastava "Jadrani" još su ranije¹¹⁵ za "Studio" rekli da je "sviranje 'električara' često nalik na nabijanje", dok oni sami pokušavaju svirati "pravu muziku, obrađenu u suvremenim ritmovima i na način blizak suvremenoj omladini." Kao kuriozitet u Rijeci, Krile navodi i nedavnu pojavu potpuno ženskog sastava "električarki" - "Sirena"¹¹⁶, koje neki zlobnici nazivaju "Brodске sirene".¹¹⁷ Opći ton članka je pozitivan, a "električare" autor svrstava u riječki "raznolik zabavni i kulturni život", kojeg samo treba "bolje organizirati i razvijati".¹¹⁸

Isti novinar "Studija", otišao je istražiti na koji se način zabavljaju Osiječani. Primijetio je da su se oblici zabave u Osijeku izmijenili: "Ciganske glazbe a s njom i temperamentnog mađarskog čardaša gotovo je sasvim nestalo. (...) Debele 'pevaljke' s defovima i neumorne, crnomanjaste violiniste zamijenili su džez-sastavi, pjevači zabavne i narodne muzike, te - 'električari'. Fizionomija slavonske metropole i u tom se pogledu znatno izmijenila. Vrijeme čini svoje."¹¹⁹

Uskoro, "Studio" je izvijestio o prvom festivalu vokalno-instrumentalnih sastava koji se održao u dvorani Studentskog centra u Zagrebu, 4. i 5. studenog 1965. Izvješće su započeli isprikom "onim našim čitaocima koji ne mogu podnijeti ni muziku, ni fotografije vokalno-instrumentalnih ansambala, (VIS-ovaca)" i čije bi željeli "poštedjeti živce". Članak pisan u stilu "mladost-ludost", naglasio je dvije slučajne podudarnosti: ozbiljan razgovor o zagrebačkom humoru na "Studentskoj tribini" u vrijeme prvog dana festivala, te predavanje uvažene liječnice na Zdravstvenom narodnom sveučilištu pod naslovom "Što se zbiva s djetetom u pubertetu?" drugoga dana festivala. Ujedno su obavijestili čitatelje "Studija" "koji zbog bilo kakvih razloga nisu mogli prisustvovati još jednom našem festivalu (non-stop buke)" da su "stolice u dvorani ipak izdržale." Na kraju su spomenuli da su, zlu ne trebalo, ta dva dana u Zagrebu dežurale Klinika na Rebru i bolnica "Dra Kajfeša".¹²⁰

2. 4. Putovanja hrvatskih pjevača u inozemstvo

Naši zabavni pjevači rado su putovali po inozemstvu. Tako je kvartet 4M gostovao u skandinavskim zemljama, odakle je donio i jedan novi ples¹²¹. A taj popularni kvartet snimio je i ploču za talijansku tvrtku "Cetra" te nastupio na tamošnjoj televiziji¹²².

113 S. Mijić: "Viteški sastav", "Studio", br. 72., 21.-27.VIII. 1965., str. 22.

114 A. Krile: "Jesen u Rijeci", "Studio", br. 79, 9.-15.X. 1965., str. 12.-13.

115 "Koliko ih ima?", "Studio", br. 55., 24.-30.IV. 1965., str. 10.

116 Prve "električarke" su ipak bile "Šigele", o čemu je pisalo u "Studiju", br. 59. (op. I.D.)

117 A. Krile, isto.

118 A. Krile, isto., str. 13.

119 A. Krile: "Da li je Osijek veseo grad?", "Studio", br. 82., 31.X.-5.XI. 1965., str. 14.

120 "Non stop Show", "Studio", br. 84., 13.-19.XI. 1965., str. 14.

121 Bila je to "jenka" - najpopularniji skandinavski ples, sličan "polki". ("Emovci" zagrijali Fince", "Studio", br. 19., 7.-13.VIII. 1964., str. 20.)

122 "Šlager za Fince", "Studio", br. 7., 15.-21.V. 1964., str. 14.

U skandinavskim zemljama nastupala je i Tereza Kesovija¹²³, a Ivica Šerfezi i Marko Novosel su 1965. na turneji po SSSR-u¹²⁴, gdje su svi koncerti bili razgrbljeni¹²⁵.

Najveća europska (pa i svjetska) zvijezda od naših pjevača bio je, svakako, Matt Collins (alias Karlo Metikoš) - Zagrepčanin koji se prvo proslavio u inozemstvu, a tek potom u našoj zemlji.¹²⁶ Na svojoj povratničkoj turneji, nastupao je naizmjenice s "Crvenim koraljima", zagrebačkim "Delfinima" i "Bijelim strijelama"¹²⁷ kao pratećim sastavima. Collinsove svjetske uspjehe, ali i domaće nastupe "Studio" je pomno pratio¹²⁸.

2. 5. Kvaliteta, cijena i naklade gramofonskih ploča

Prvi članak koji se bavio fenomenom sakupljanja ploča izašao je u "Plavom Vjesniku"¹²⁹ još početkom 1962. godine. Uz obvezatni tehnički dio koji govori o načinu slušanja i čuvanja ploča i gramofona, članak govori i o ulozi ploča: "Što ćemo zapravo od gramofonskih ploča? U prvom redu da nas zabave, nas i naše društvo."

Slavko Kopun, direktor zagrebačke tvornice ploča "Jugoton", odgovorio je u "Studiju" na prigovore o kvaliteti ploča¹³⁰. Tako saznajemo da u prodavaonica-ma ima samo 1% reklamacija na sveukupnu proizvodnju "Jugotona". Oni nemaju vremena preslušati svaku, pa se u tvornici preslušava tek svaka 50. ploča. Osim toga, kaže Kopun, "činjenica da 'Jugoton' kasni s pojedinim izdanjima uvjetovana je suradnjom naših kooperanata koji izrađuju omotnice ili zbog dobavljača sirovina".

Cijene gramofonskih ploča kretale su se od 340 dinara za single (s dvije pjesme)¹³¹ do 600 dinara za EP (s četiri pjesme) domaćeg izvođača¹³². Licencne LP (dugosvirajuće) ploče najpopularnijih stranih izvođača, poput recimo "Beatlesa", prodavale su se na crno i po 10.000 dinara. Kao novost, a povodom "Zagrebačkih ljetnih večeri" 1964. godine, "Jugoton" je prvi uveo reklamne folije gramofonskih ploča.¹³³ Ta je ploča napravljena od plastične mase, predviđeni rok trajanja joj je 100 sviranja, a koštala je samo 100 dinara¹³⁴.

Rekord prodaje postigla je "Tišina" ("Silenzio", Nina Rossija) u izvedbi i aranžmanu Nikice Kalogiere i njegova orkestra. U samo 14 dana prodalo se 50.000 primjeraka ove "Jugotonove" ploče.¹³⁵

"Crveni koralji" iz Zagreba trebali su na javnom koncertu u Beogradu primiti srebrnu ploču za 50.000 prodanih primjeraka svoje ploče, ali su zatražili honorar od 300.000 dinara, što je organizator odbio jer mu je cijena bila previsoka, pa im je "ploča" uručena poštom.¹³⁶ I u Zagrebačkim ljetnim večerima su se žalili da su "Koralji" preskupi: za dvije večeri tražili su honorar

123 T. Kesovija pjevala je i u Parizu. (P. Zlatar: "Pariški izlet Tereze Kesovije", "Studio", br. 35., 4-10. XII. 1964., str. 10-11.)

124 "Zagreb: Ekspedicija zabavne muzike za SSSR", "Studio", br. 23., 4-10.IX. 1964., str. 2.

125 Studio, br. 28., 9-14.X. 1965., str. 16.

126 Nakon dvije ploče u Francuskoj, snimio je i ploču na hrvatskom koja je zabilježila jugoslavenski rekord u brzini produkcije i dolaska na tržište. (Studio, br. 14., 3-9.VII. 1964., str. 9.)

127 U "Varietetu" održali koncerte 28. i 29. lipnja, 1965. ("Sa čitaocima razgovora N. Kalogjera", "Studio", br. 65., 3-9. VII. 1965., str. 16.)

128 Studio, br. 8., 22-28.V. 1964., str. 24.; Studio, br. 9., 29.V-2.VI. 1964., str. 13.; Studio, br. 10., 5-12.VII. 1964., str. 9.; Studio, br. 14., 3-9.VII. 1964., str. 9.; "Collinsov 'show'", Studio, br. 21., 21-27.VIII. 1964., str. 12.; Studio, br. 34., 20-26.XI. 1964., str. 6.; "Uspjeh u Tivoliju", Studio, br. 46., 20-26.II. 1965., str. 10.; "Sa čitaocima razgovara N. Kalogjera", Studio, br. 65., 3-9.VII. 1965., str. 16.

129 "Za vas... Gramofon i ploče", "Plavi Vjesnik", br. 380., 4.I. 1962., str. 6.

130 "Studio", br. 50., 20-26.III. 1965., str. 16.

131 Toliko stoji prvi single debitanta Miše Kovača (Jugoton): "Ne mogu prestati da te volim" i "Ti si bila dio svijeta". ("Nove ploče", "Studio", br. 45., 13-19.II. 1965., str. 26.)

132 Ovoliko je stajala EP ploča "Crvenih koralja" (RTB) s 4 pjesme: "Najljepši san", "Dok je drugi ljubi", "Ponoć je prošla" i "Rekla si: volimo se". Ali i ploča "Zagreb '65" s četiri prvo nagrađene kompozicije već renomiranih pjevača kao što su I. Robić, T. Kesovija i V. Vukov. ("Nove ploče", "Studio", br. 43., 30.I-5.II. 1965., str. 26.; "Nove ploče", "Studio", br. 49., 14-20.III. 1965.)

133 "Studio", br. 14., 3-9.VII. 1964., str. 9.

134 Ovo je cijena 2 "Studija"! (op. I.D.)

135 "Tišina" - rekorder, Studio, br. 89., 18-24.XII. 1965., str. 13.

136 Studio, br. 89., 18-24.XII. 1965., str. 23.

od 200.000 dinara (njih je pet, znači, svakome po 50.000 dinara)¹³⁷.

Najnižu nakladu imale su ploče ozbiljne glazbe. Iz jednog izvještaja o prodaji ploča saznajemo da je LP sa snimkama Zagrebačkog muzičkog bijenala prodan u nakladi od 8 (!) primjeraka.¹³⁸

2. 6. Moda 1965.

U "Plavom Vjesniku" možemo pročitati mišljenja o modi 1965. godine. Tako saznajemo da te godine žene nose svijetle čarape, široke plisirane suknje, dvostruke torbice i debele potpetice, a muškarci jednostavna odijela, traperice i sakoe s dubokim izrezima sa strane. Nose se i džemperi s visokim okovratnicima i haljine bez rukava jednostavnih linija. Djevojke rado nose kariranu odjeću, ovratnik od čipke i suknje od rebrastog samta. Jedan ispitanik kaže da su cipele s debelim potpeticama mnogima neukusne, ali su u modi.¹³⁹

3. Radio i televizija

3. 1. Tehnički napredak i financijski problemi

Godine 1963. počinju s radom prvi magnetoskopi u TV Zagreb.¹⁴⁰ Sav televizijski program još je bio u crno-bijeloj tehnici.¹⁴¹ Slijedeće 1964. godine Radio-Zagreb se programski i organizacijski restruktuirao i otada djeluju posebna uredništva Prvog, Drugog i Trećeg programa radija.¹⁴²

Televizija je pokazala moć 16. IV. 1964. prvim satelitskim prijenosom iz Japana. Japanski voditelj rekao je Europi "Sayonara!", što je moglo pratiti i hrvatsko gledateljstvo. Satelitski prijenos iz Japana bio je nužan kako bi cijeli svijet mogao uživati u Olimpijskim igrama 1964. godine. Na ovim OI korišten je prvi "elektronski mozak" koji u svega 3 sekunde emitira sve rezultate dana¹⁴³.

Nekoliko dana prije toga (12. IV.) ostvaren je i sličan podvig u hrvatskim okvirima: prvi TV-prijenos iz Dalmacije. Prenosio se vrhunski sportski događaj - nogometna utakmica splitskog Hajduka i zagrebačkog Dinama.¹⁴⁴

U studenom 1964. u pogon su pušteni novi odašiljači (TV-UKV) Labištica i Čelavac. Labištica je omogućila da gledatelji na području srednje Dalmacije (gradovi Split, Šibenik i Trogir, dio Dalmatinske zagore i otoci Brač, Hvar, Šolta i Vis) na četvrtom kanalu mogu redovito pratiti domaći program, a Čelavac (koji tada još nije radio punim kapacitetom) pokrivao je područje oko Gospića, Gračaca i Ličkog polja do obronaka Kapele. Osim toga, na Labišćici je proradio UKV-odašiljač koji je osigurao području srednje Dalmacije kvalitetan prijem programa RTV-Zagreb. Ovo je bilo povezano s mnogim tehničkim poteškoćama: potrebno je bilo izgraditi cestu, dovesti električnu energiju, izgraditi zgradu i antenski stup sa svim instalacijama, a završilo bi s montažom uređaja i ugradnjom opreme na teško pristupačnim planinskim lokacijama, gdje je i građevinska sezona vrlo kratka.¹⁴⁵

Problem financiranja, RTV Zagreb rješavala je naplaćivanjem tv-pretplata i reklamnih poruka. Dok se broj radijskih preplatnika (Sl. 1.) u promatranom razdoblju (1963.-65.) povećavao godišnje tek za jednu petinu i manje, broj

137 P. Zlatar: "Danas je petak", br. 65., str. 23.

138 "Čovječe, naljuti se!", Studio, br. 22., 28.VIII-3.IX. 1964., str. 13.

139 Plavi Vjesnik, br. 577., 14.X. 1965., god. XII., str. 8.-9.

140 "65-35 Hrvatska radio-televizija" (publikacija izdana u povodu 65. obljetnice radija i 35. obljetnice televizije), Zagreb 1991., str. 35.

141 Tek 1966. godine na Sijemenu je postavljen prvi UHF odašiljač snage 10 kW preko kojega počinje emitiranje Drugog programa Televizije Zagreb, povremeno u boji. ("65-35 HRT", str. 7.)

142 "65-35 Hrvatska radio-televizija", Zagreb 1991., str. 7.

143 "Elektronika na Olimpijadi", "Studio", br. 27., 2.-8.X. 1964., str. 9.

144 Studio, br. 3., od 17.-24. IV. 1964., str. 2

145 "Novi TV odašiljači", "Studio", br. 33., 20.-26.XI. 1964., str. 10.; "Odašiljači i veze Radio-televizije Zagreb", Zagreb 1986.

televizijskih pretplatnika 1964. u odnosu na prethodnu godinu se udvostručio, a iduće godine (1965.) povećao se za jednu polovicu broja pretplatnika 1964. godine.¹⁴⁶ Jedna minuta ekonomske propagande na malom ekranu koštala je 150.000 dinara.¹⁴⁷

Međutim, broj pretplatnika nije morao nužno značiti i broj gledatelja neke emisije. Naime, kada bi na programu bilo nešto zanimljivo, oko jednog aparata skupili bi se i susjedi koji nisu imali televizor.

"Studio" donosi vijesti o prvim planiranim razmjenama TV centara Jugoslavija-Amerika i Jugoslavija-Austrija.¹⁴⁸ Međutim, pojavile su se neke pravno-carinske poteškoće. Američka radio-televizijska korporacija (ABC) nudila je 15 američkih TV-showa za 1 jugoslavensku televizijsku emisiju. JRT je donio odluku da naš "mali ekran" predstavi zagrebački studio tjeđnim izdanjem emisije "Na licu mjesta"¹⁴⁹ zagrebačkog redatelja A. Martija.

3. 2. Kulturna uloga televizije

Stanko Majnarić je početkom 1965. analizirao za "Studio" kulturnu misiju televizije. "Televizija ima značajnu ulogu u današnjim težnjama da kultura postane svakom dostupna. Na medi 'ugađanja publici' i 'odgajanja širokih masa' ona je vrlo značajan indikator pravog puta a ujedno i jedno od najidealnijih sredstava ostvarenja toga puta. Čini mi se da su rezultati već prilično vidljivi. Komunikativnost i privlačnost televizije su nedvojbeni. Strukura auditorija televizije gotovo da i nema ograničenja, te on nosi sve oznake 'široke mase'. (...) Dakako gledaočev afinitet prvenstveno je usmjeren prema emisijama što mu pružaju odmor i zabavu u kojoj se ne mora angažirati. No, češće nego u bilo kojem drugom mediju sudovi publike se poklapaju s mišljenjem kritičara. Gledalačko iskustvo izmijenilo je i odnos publike prema zabavi: festivali zabavne muzike nisu više senzacija prvog reda a kritički odnos publike izazvao je oštru diskusiju o tom vidu društvenog života. Ako se povedemo za čestom upotrebom 'nivoa' možemo reći da je televizijski gledalac svoj kulturni nivo od početka televizije znatno podigao. Nadajmo se da će se taj kritički odnos u dogledno vrijeme na neki način reflektirati i na druga područja kulture, koja ne posjeduju tako privlačna sredstva djelovanja na masu."¹⁵⁰ Ove rečenice zrcale način razmišljanja toga vremena i odražavaju spoznaju važnosti najmoćnijeg od svih medija.

Međutim, već u slijedećem broju "Studio" donosi napis o štetnom djelovanju televizije po mladež."Televizija je za duševni razvoj djeteta opasnija od radio-emisija, jer je neposredno povezana sa sposobnošću razumijevanja i doživljavanja preko vidnog osjeta. (...) Neke prednosti televizije, sudeći prema istraživanjima i nisu tako djelotvorne kako obično mislimo."¹⁵¹

Dva oprečna i potpuno kontradiktorna stava, prava su slika podijeljenosti onoga vremena.

3. 3. Najgledanije emisije

"Studio" nam daje izvrstan uvid u najgledanije tv-emisije 1964.-65.¹⁵² Po njemu, najviše se gledaju američke serije "87. policijska stanica"¹⁵³, "Laramie" i,

146 Usporedbe radi, danas (1996.) u Hrvatskoj ima 927.173 televizijskih pretplatnika. (prema izvoru: Odjelu pretplate HRT-a u Zagrebu)

147 "Studio", br. 24., 11.-17.IX. 1964., str. 9.

148 Studio, br. 4., 24.IV.-1.V. 1964., str. 8

149 Ovu emisiju JRT je emitirao 11.III. 1964., a u Studiju je detaljno opisan cijeli njezin sadržaj. (Studio, br. 4., 24.IV.-1.V. 1964., str. 8.)

150 S. Majnarić: "Kulturna misija televizije", "Studio", br. 47., 27.II.-5.III. 1965., str. 26.

151 "Televizija i djeca: Da li TV predstavlja opasnost za razvoj djeteta?", "Studio", br. 48., 6.-13.III. 1965., str. 8.

152 Jedan onovremeni humorist je zapisao: "Lako je kritizirati TV-program. Treba ga gledati." (P. Kanižaj: "Misli petkom", "Studio", br. 26., 25.IX.-1.X. 1964., str. 13.)

153 "87. policijsku stanicu" emitirala je TV Beograd. "Svaki je nastavak posvećen jednom danu iz rada ove policijske stanice u nekom

svakako najomiljeniji, "Dr. Kildare"¹⁵⁴.

"Studio" je pokušao anketom istražiti što je gledateljstvu bilo privlačno u TV-serijalu "Dr. Kildare".¹⁵⁵ Tako jedan profesor smatra da je "posebna zanimljivost serije što pokazuje kako se mladi liječnik u jednom svijetu koji nam je nepoznat probija svojim talentom, sposobnošću i znanjem. Ponekad nailazi na otpor i nerazumijevanje da bi se na kraju pokazalo kako je ipak imao pravo". Isti smatra da je "s pedagoškog stajališta emisija poučna za omladinu." Jedan liječnik pak drži da je "serija solidno napravljena i psihološki dobro postavljena. To je prvi slučaj da se na ekranu detaljno obrađuje tako često problematičan odnos liječnik - pacijent". Isti misli da mnoge gledatelje privlači "misterij bijelih kuta i želja da o medicini nešto nauče". Službenica ipak priznaje da "posebnu draž daje lik dra Kildarea, koji je kao glumac vrlo dobar i, usput rečeno, zgodan čovjek". Popularnost ovog serijala dokazuje nam i roman u nastavcima istog naslova kojeg redovito objavljuje "Studio" od 33. broja, te potražnja za pločom Richarda Chamberlaina izišlom u izdanju Jugotona.¹⁵⁶ Nakon prekida emitiranja (29.VIII. 1964.), na posebne zahtjeve gledatelja¹⁵⁷, otkupljeno je još 13 nastavaka¹⁵⁸ ovog serijala.

Dugo se pregovaralo o otkupu serijala "The Danny Kaye Show"¹⁵⁹. Najavljivan je kao "sigurno najgledanija emisija toga ljeta", jer "komika poznatog glumca je neodoljiva", a "ona djeluje bez rezerve na sve gledaoce" i "izmamљуje smijeh do suza". U svakoj epizodi pored glavnoga glumca nastupala je i jedna ili više zvijezda s filmskog i televizijskog ekrana (Louis Armstrong, Nat 'King' Cole i dr.). Serijal se napokon počeo prikazivati 7. srpnja 1965.¹⁶⁰ i dvojako je dočekan. Iz jedne ozbiljnije (dobronamjerne) analize saznajemo da "njegova satira ima ponekad i šire društveno značenje. (...) Danny Kaye aludira na čitavo tehnokratsko društvo koje postaje sve neosjetljivije na istinske ljudske vrijednosti"¹⁶¹ Ali, u istom broju "Studija", jedna čitateljica iz Zagreba piše da ne može shvatiti kako netko može "platiti devize za seriju kao što je Danny Kaye Show", jer "njegova komika i sadržaj serije ostaju potpuno nepristupačni ukusu jugoslavenskog čovjeka. Blago rečeno, ova serija je: glupost!"¹⁶² Mjesec dana kasnije, "Studiju" se javila i jedna čitateljica iz Makarske: "Onu glupost 'Grindl' smo zimus nekako progutali, ali što smo skrivali da po ovoj vrućini moramo gledati 'Danny Kaye Show'! Sumnjam da ima više od 5 % gledalaca našeg programa koji se mogu tome smijati." I na kraju je još napomenula da "ne treba zaboraviti da naš narod ima duha i ukusa."¹⁶³ Ali, bilo je i onih koji su smatrali da "serija tih filmova pruža divan humor, pristupačan svakom Jugoslavenu"¹⁶⁴, pa se stoga nisu čudili lijepim kritikama.

Od domaćih serija najpopularniji su bili "Mendo i Slavica". Svakog drugog četvrtka djecu su uveseljavali Mendo Mendović i njegova sekretarica Slavica.¹⁶⁵ Ova dječja serija predstavila je i neke "električare" (primjerice "Atome"). Na

neodređenom gradu, sudbinama i doživljajima ljudi koji u njoj rade i onih koji su stjecajem prilika i neprilika došli s njome u kontakt." (Studio, br. 1, 3.-10. 4. 1964., str. 26.)

154 Ova serija nastala je inspirirana filmom "Dr. Kildare's Strange Case" (Harold S. Bucquet, 1940), snimana je u razdoblju od 1961.-65., a protagonist Richard Chamberlain njome je stekao svjetsku popularnost. (Filmska enciklopedija I, str. 197.)

155 "Šta je privlačno u TV-seriji 'Dr Kildare'", "Studio", br. 9, 29. V.- 4. VI. 1964., str. 17.

156 Na ploči su bile četiri kompozicije: "Three stars will shine tonight", koja je služila kao popratna tema svake epizode, zatim "I hadn't anyone 'till you", "True Love" i "All I do is dream you". ("Diskoteka", "Studio", br. 11., 13.-20.VI. 1964., str. 24.)

157 "Studio", br. 24., 11.-17.IX. 1964., str. 47.

158 "Još 13 Kildarea", "Studio", br. 25., 18.-24.IX. 1964., str. 6.-7.

159 "Studio", br. 25., 18.-24.IX. 1964., str. 6.-7.

160 "Napokon Danny Kaye", "Studio", br. 66., 10.-16.VII. 1965., str. 13.

161 "The Danny Kaye Show", "Studio", br. 70., 7.-13.VIII. 1965., str. 38.

162 "Javite nam se...", "Studio", br. 70., 7.-13.VIII. 1965., str. 42.

163 "Javite nam se...", Studio, br. 74., 3.IX.-10.IX. 1965., str. 42.

164 Studio, br. 73., 28.VIII.-3.IX. 1965., str. 43.

165 Mendin glas i prepoznatljiva govorna mana umjetanja slova "n" u svaku riječ pripadao je glumcu Krsti Krniću, dok je Mendinu sekretaricu Slavicu glumila Slavica Kavurić - Fila. Nešto kasnije seriji se kao spikerica pridružila i Željka Marković (danas Fattorini). (R. Aljinović: "Mendo, pazi snima se!", Plavi vjesnik, br. 477., 14. XI. 1963., str. 8-9.)

kraju nastupa "Atoma", Mendo je spontano izgovorio rečenicu nepredvidenu tekstem: "Baš haj denčki svinraju!"¹⁶⁶ O popularnosti ove emisije svjedoči i vijest kojom saznajemo da je Slavica Fila doživjela prometnu nesreću.¹⁶⁷

Istekom programske sheme završila je emisija "Kad bih imao čekić" na radio Sljemenu i to u trenutku kad je bila na vrhu popularnosti. Već su odahnuli mnogi kompozitori, kad se u listopadu 1965. ista počela emitirati na "malim ekranima"¹⁶⁸. Umjesto Mrzlokića, Makice i Veseljaka, na TV ekranima nastupali su autor emisije Milan Grgić (kao tužitelj zabavne i jazz-glazbe), jazz-kompozitor Boško Petrović (branitelj jazza i zabavne glazbe) i Slobodan Šelebaj (urednik "Čekića" na radiju). Šelebaj se javljao iz podruma zgrade RTV Zagreb u Šubićevoj, gdje je u fonoteci pronalazio uvijek nove blizance različitih očeva.

Iz ovoga bismo mogli zaključiti da se u Hrvatskoj 1963.-65. na televiziji uglavnom gledaju filmovi i serijali zapadne, u prvom redu američke proizvodnje, dok se od domaćih najviše gledaju mozaične, zabavne emisije rađene po zapadnom obrascu. Medijsko okretanje zapadu 60-ih godina svakako je i jedan od ključnih razloga pojačanog interesa za učenje jezika Zapadne Europe (ponajviše engleskog), čime se Hrvatska u sklopu bivše države kroz pokret nesvrstanih približila zapadu održavajući istovremeno i dobre odnose s Istočnom Europom.

Zaključak

"Električari" i porast uloge televizije (1963.-65.) tek su neki od pokazatelja koji svjedoče o prodoru zapadne kulture u Hrvatsku, što će biti dodatno potaknuto privrednom reformom (1965.), padom A. Rankovića (1966.) i sve većim brojem putovanja u inozemstvo.

Summary

"Studio" and "Plavi vjesnik" — a view on the penetration and influence of the western popular culture on Croatia

"Electricians" ("električari") and growing influence of television (1963-65) are just some of the elements that give evidence about the penetration of western pop-culture in Croatia. It will be additionally increased by the economical reform of 1965, the fall of A. Ranković in 1966 and people more often travelling abroad.

166 Dubravka Jadro: "U svijetu 'Atoma'", "Plavi Vjesnik", br. 451., 16.V. 1963., str. 6

167 "Slavica Fila se oporavlja", "Studio", br. 67., 17.-23.VII. 1965., str. 15.

168 I. Kreutz: "S 'Čekićem' na TV", br. 79., 9.-17.X. 1965., str. 6.

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

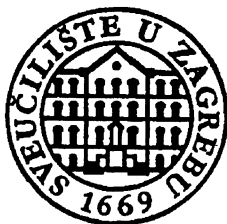
ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST

INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY

INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI

29

ZAGREB

1996.

Izdavač: **ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOG FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU**

REDAKCIJA:

Branka BOBAN, Neven BUDAK, Mirjana GROSS, Franko MIROŠEVIĆ,
Štefica POPOVIĆ, Nikša STANČIĆ, Božena VRANJEŠ-ŠOLJAN

UREDNIČKI KOLEGIJ:

Ivo GOLDSTEIN, Dragutin PAVLIČEVIĆ, Mario STRECHA

IZVRŠNI UREDNIK:

Mario STRECHA

Adresa uredništva: Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet
Zagreb, Ivana Lučića 3

tel.: 385 (0)1 6120 150 fax: 385 (0)1 6156 879
385 (0)1 6170 685

Časopis izlazi jednom godišnje. Izdavanje časopisa sufinancira Ministarstvo znanosti i tehnologije Republike Hrvatske.

Rješenjem Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu, fizičku i tehničku kulturu SR Hrvatske br. 6859/1 od 5. X. 1982. časopis "Radovi" oslobođen je plaćanja poreza na promet proizvoda.

Časopis je registriran u Ministarstvu znanosti i tehnologije Republike Hrvatske pod br. UP-547/2-84-1984.

ZA IZDAVAČA:
Stipe BOTICA

DESIGN NASLOVNICE:
Iva MAKVIĆ

**PRIJEVOD SAŽETAKA NA
ENGLISKI JEZIK:**
Nikolina JOVANOVIĆ

PRIPREMA ZA TISAK:
Hrvoje STANČIĆ

TISAK:
KRATIS
Vrapčanska 15, Zagreb

Tiskanje završeno u veljači 1997. godine